

**СУЧАСНИЙ БІБЛІОТЕКАР
У СВІТЛІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ**

Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. А. П. Гайдара

Відділ розвитку дитячих бібліотек і маркетингу

**ОБЛАСНА ШКОЛА
БІБЛІОТЕЧНОГО КОНСАЛТИНГУ
«ПРОФЕСІЙНИЙ ТАНДЕМ»**

**СУЧАСНИЙ БІБЛІОТЕКАР
У СВІТЛІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ**

оглядова лекція

м. Кіровоград

2013

*«Розуміння свого професіоналізму
є одним з найкращих задоволень»*

Люк де Клап'є Вовенгар

«Що таке сучасна бібліотека? Це комфортний, привітний, й обладнаний технічно інформаційний центр, що має безліч ресурсів для робочих та повсякденних справ і дозвілля всієї родини. Це, також, місце де можна поспілкуватися з друзями, провести ділову зустріч, взяти участь у культурних заходах і забавах для дітей і дорослих. Такими центрами стають все більше бібліотек в Україні. Це цілком новий світ інформації, технологій і спілкування: Інтернет, книги, музика, цікаві події, неординарні особистості, і ще багато нових послуг – усе для відвідувачів. Кваліфіковано. Безкоштовно». Це – рекламні рядки з Інтернету 2013 року. Як би сприймалась така реклама ще декілька років тому? Навряд чи повірили б їй?

Яка головна мета всіх новацій, які впроваджуються в бібліотеці, як-то: створення електронного каталогу, автоматизація всіх внутрішньо бібліотечних процесів, підключення до мережі Інтернет, обслуговування читачів в автоматизованому режимі тощо? Високоєфективне, якісне та комфортне обслуговування користувачів.

Але бібліотека — це, передусім, фахівці. Саме працівники визначають престиж професії, як своєрідний показник вимірювання спільноту соціальної цінності та функціональної значимості того чи іншого виду праці. Бібліотечна професія вирізняється багатогранністю своєї діяльності: бібліотечно-інформаційна, документно-комунікаційна, комунікативна, просвітницька, дозвілєва. Це дає право бібліотекарям бути лідерами серед професійних груп. Нині бібліотекарі виступають в ролі консультантів, аналітиків, технологів, порадників, викладачів. Тому, у професійній діяльності велике значення має **компетентність**, оскільки рівень освіченості фахівця вже не визначається лише енциклопедичністю знань, як це було раніше. Слово «компетентність» з латинської означає «відповідний» або «здібний». *Професійна компетентність* — це майстерність (або здібність) не стільки в змісті виконання, скільки в організації і системному розумінні питань, пов'язаних з професійною діяльністю. Саме такий, орієнтований на позитивний результат професіонал, спроможний успішно вирішувати складні завдання й необхідний закладу і суспільству.

Виділяють такі види компетентності:

- *професійна* – реалізація професійних знань;
- *інформаційна* – оперативна орієнтація в надзвичайно насиченому інформаційному світі: знаходити, оцінювати і використовувати інформацію з усіх видів і в усіх її видах;
- *інтелектуальна* – аналітичне мислення, комплексний підхід до виконання своїх обов'язків;
- *ситуативна* – відповідні дії до певних ситуацій;
- *часова* – раціональне планування і використання робочого часу; адекватна оцінка витрат часу, так зване «почуття часу»; уміння прораховувати програму досягнення мети в часовому просторі і правильно визначати витрати часу;
- *рольова* – володіння своїми психологічними ролями, завдяки знанням сучасних досягнень психологічних і педагогічних методик і прийомів;
- *соціально-комунікативна* – тактика поведінки і форм спілкування з партнером відповідно до правил мовного етикету; побудова відносин з користувачами, які читають і не читають, а також, колегами, соціальними партнерами, органами влади, представниками бізнесу, громадських організацій; здійснення різного роду повідомлень шляхом традиційної і віртуальної взаємодії.

Компетентний спеціаліст завжди професіонал. Говорити про **професіоналізм бібліотекаря** непросто. Здавалося б, професіоналами можна назвати бібліотекарів, які мають вищу бібліотечну освіту, великий стаж роботи. Проте, це питання слід розглядати набагато ширше, враховуючи й інші характеристики професіоналізму: наскільки фахівець сам критично оцінює ті чи інші досягнення, які бачить недоліки в своїй роботі, як аналізує умови, необхідні для їх усунення, чи вміє долати труднощі у виробничій діяльності, володіти новими формами та методами.

«Професіоналізм» – це оволодіння будь-якою професією як своїм постійним заняттям, її основами та глибинами. *Професіонал* – це людина, яка досягла високого рівня виконання своїх обов'язків в обраній нею сфері діяльності, спеціаліст своєї справи.

У контексті професіоналізму, доречно згадати й про таке поняття, як *креативність*. «Креативність» з латини –

«творення, створення». Тобто, це – творча, новаторська діяльність. Цим терміном також позначають технологічний елемент творчості. Проте, думати, що креативність і творчість – синоніми, є помилковим. В основі творчого процесу – натхнення автора, здібності, традиції. Головною ж складовою креативності є прагматичний елемент, тобто розуміння того, для чого і для кого щось створювати, як створювати, що саме створювати. Креативність залежить від декількох факторів: знань, досвіду, таланту, інтуїції, здібності завжди бачити нове і мислити по-новому, а також – від професійного середовища.

Чи піддається креатив оцінці? Звичайно. Але в тому випадку, коли можна дати відповіді на такі запитання:

- яке з наявних рішень може привести до позитивного результату найшвидше і з найменшими витратами?
- чи відсутні у запропонованому рішенні негативні сторони?
- чи не задалеко відійшли від ідеальної моделі?

Важливою складовою професіоналізму є **вміння подати себе**. *Самоподача* слугує індикатором для визначення професійної та комунікативної компетентності бібліотекаря.

Багато науковців визначають професійну поведінку через призму самооцінки фахівця. З психології відомо, що, людина несе в собі 4 «простори»: «арену» (відображає те, що я знаю про себе та інші про мене); «сліпу пляму» (те, що інші знають про мене, а я не знаю); «видимість» (те, що я знаю про себе, а інші не знають), «невідоме» (те, що приховане і від мене, і від інших). Інколи, читачі зазирають у «сліпу пляму» бібліотекаря і дізнаються про звички, яких бібліотекар за собою не помічає.

Отже, бібліотекарю важливо розуміти *тип своєї самооцінки*. Це слугуватиме мотивацією до самовдосконалення. Самооцінка бібліотекаря може бути: впевненою і невпевненою; високою і низькою (комплекс неповноцінності).

Як правило, ті *бібліотекарі, що впевнені у своїй професійній діяльності, мають високу самооцінку*. А це не тільки компетентність, а й відчуття власної цінності, самоповаги, позитивного, доброзичливого ставлення до себе і відвідувачів. Така поведінка сприяє продуктивності у встановленні контактів.

Усі ці якості дають оптимальний варіант професійної поведінки. Саме такі бібліотекарі можуть швидко переходити від традиційних форм роботи до активних, творчих,

дискусійних, інноваційних. Вони здібні до неформального спілкування з користувачами будь-якого віку, ініціативні у спілкуванні, мають здібності до емпатії (з грецької – «глибоке почуття»), не налаштовані на конфлікти.

Бібліотекарі можуть *подавати свій професіоналізм* по-різному. Наприклад, за рахунок зовнішності. Дехто вважає, що природна врода, модний одяг самі собою все зроблять, привернуть увагу і таке інше. А також через ставлення до користувача, що виявляється у вербальній і невербальній формах. Як відомо, крім вербальної мови, існує ще невербальна, так звана, мова жестів. Вченими було зареєстровано більше 1000 невербальних знаків та сигналів. Бібліотекарю необхідно знати їх значення. Зміст повідомлення передається словами, однак настрій і атмосферу створюють саме невербальні сигнали: міміка, жести, паузи, гучність голосу, інтонація, артикуляція, побудова речень, виділення окремих висловів, слів.

Невпевнені в собі бібліотекарі часто занижують свою самооцінку. *Низька самооцінка* у фахівця може з'явитись з певних причин: сімейне неблагополуччя, занадто емоційне сприйняття життєвих і робочих моментів, низький матеріальний стан тощо. Це породжує проблеми у спілкуванні з відвідувачами. У якості захисних механізмів такі бібліотекарі часто використовують по відношенню до партнерів: монотонність, байдужість, грубість, негативні жести (насуплене обличчя, руки на стегнах, пальці сплетені в замок, погляд убік). Інколи бібліотекар застосовує *сховану самоподачу*: зовнішньо він виявляє зацікавленість, лояльність до читача, а про себе думає, коли вже зможе обговорити з колегами чи іншими читачами цього ж читача.

Внаслідок самоподачі у бібліотекарів, користувачів, спільноти в цілому, формується ставлення і до бібліотечної професії, бібліотечного закладу і бібліотекарів. Якраз самоподача, у недалекому минулому, і сформувала в суспільстві непривабливий імідж бібліотекаря.

У цьому контексті, наведу роздуми, відомого бібліотекознавця Едуарда Сукіасяна: «Наша професія відкрита для всіх. Будь-яка людина може без всіляких перевірок і випробувань влаштуватися на роботу в бібліотеку. І така ситуація нікого не хвилює. Ось, для прикладу, електромонтером візьмуть не кожного – потрібно здати іспит з техніки безпеки. Водію потрібно мати права. Нас, бібліотекарів, не приймуть на роботу ні в лікарню, ні в

школу, ні в юридичну консультацію – скрізь перевагу віддадуть спеціалісту, професіоналу. Чи вірно, що на роботу в бібліотеці може претендувати кожен?». Пам'ятаємо з історії, що у 19 та на початку 20 ст., право працювати в бібліотеці необхідно було заслжити, показати наполегливість у вивченні наук та старанність у роботі.

Психологи вважають, що є **2 типи поведінки людей: маніпулятори і актуалізатори.**

У кожній людині, певною мірою, живе *маніпулятор*. А який бібліотекар-маніпулятор? Він, як правило, тримає своєрідну дистанцію від користувача, що не сприяє їх порозумінню, бажанню вислухати, поспівчувати, порадити. Деякі бібліотекарі, навіть намагаються уникати спілкування з користувачем, бо вони зарозумілі. Інші, навпаки, товариські зі знаком «мінус», тобто, щось нав'язують, адже бібліотекарі краще знають та вони й старші від користувачів-дітей.

Серед колег бібліотекар-маніпулятор завжди намагається приховати свою професійну некомпетентність, невисокий інтелект, незацікавленість у роботі, безвідповідальність та інше. Часто у маніпуляторів спостерігається апатія, нудьга, які «написані» у них на обличчі.

До цього типу бібліотекарів відносять й такі підтипи: «балакун» (зловживає часом і увагою співрозмовника); «нечема» (людина без почуття такту); «гордовитий сноб» (людина з підвищеною самооцінкою, не помічає тих, хто для неї не корисний), «наставник» (всіх контролює) тощо. Слід зауважити, що таких бібліотекарів іноді важко розпізнати. Зрозуміло, що така поведінка знижує престиж бібліотекаря і закладу в соціумі.

Бібліотекар-актуалізатор – особистість активна, діяльна, яка постійно самовдосконалюється (не чекає, коли хтось щось запропонує чи буде наполягати на чомусь), розвиває професійний і творчий потенціал. Актуалізатори ставляться до користувачів будь-якого віку, перш за все, як до особистості, бачать в них індивідуальну самобутність. Такі люди – ерудовані, вміють дати правильну і правдиву відповідь на будь-яке запитання; оперативно виконати замовлення користувача, при цьому, запропонувати альтернативне джерело інформації або відразу декілька, вміло і доречно представити новинки, інформувати про бібліотечні заходи. Усе це актуалізатори виконують коректно, ненав'язливо й цікаво. Бібліотекарям цього типу притаманні привітність, чуйність, відвертість, почуття

гумору. Вони, майже, завжди знаходяться у гарному настрої. Безперечно, до таких бібліотекарів йдуть на контакт відвідувачі, діляться своїми думками й поглядами, хочуть зустрітись ще.

За останні роки бібліотекарі довели, що їм під силу найсміливіші проекти з питань інформатизації, популяризації читання, соціальної допомоги користувачам-дітям тощо. Майже всі упевнились, що наша справа не менш серйозна спеціальність, ніж, юриста чи економіста. З визнанням цього очевидного факту почалась **модифікація концепції освіти сучасного бібліотекаря**, яка поставила на головне місце принцип безперервної освіти. Це поняття ширше, ніж підвищення кваліфікації. Навчання у першому випадку здійснюється за ініціативи самих спеціалістів, що розширює їхній професійний світогляд. Тоді, як підвищення кваліфікації проводиться за ініціативи організації, зацікавленої в професійному зростанні своїх колег. Сьогодні особиста мотивація спеціаліста вже обов'язкова і є рушійною силою в підвищенні його компетенції.

Підвищення професіоналізму, а значить – якості роботи – надзвичайно важливий сегмент і вимагає постійного, систематичного навчання, нових знань, творчості та енергії. Досвід показує, що немає більш вигідних вкладень, ніж вкладення в розвиток особистості. Професія бібліотекаря унікальна, тому що не знає меж. Наша освіта – це початок навчання, яке довжиною в життя. Як кажуть колеги із США: «long-life education». Міжнародне співтовариство займає чітко визначену позицію щодо підвищення кваліфікації кадрів: виділяти від 0,5% до 1,0% загального бюджету бібліотеки.

Що ж і скільки повинен знати бібліотекар? Все! Якщо це справжній професіонал! Можна почути у відповідь: «Кожен користувач зі своїми питаннями, а бібліотекарі мають усе знати? Усе знати неможливо». А чи обов'язково знати усі відповіді? Висловлю для когось крамольну річ: «Ні, не обов'язково». Бібліотекарю найважливіше і найнеобхідніше знати: де і яким чином шукати відповідь користувачу. Справжній бібліотекар завжди «знає як», а з досвідом – «знає де». Головне показати свої професійні навички, що дозволять правильно вести пошук і зацікавленість у виконанні завдання для користувача. Такий фахівець швидко вираховує варіанти, аналізує альтернативи. Але користувач

цього не повинен бачити. Тільки те, що з ним спілкується уважна, комунікабельна людина. І лише потім користувач винесе вердикт, наприклад, такий: «грамотний, знаючий спеціаліст». До речі, у США спеціально навчають «прозорій методиці» роботи з відвідувачем. Під час виконання його запиту, бібліотекар усі свої дії пояснює вслух, одночасно навчаючи, без зайвого докучання. Коли завершується робота бібліотекар каже: «Я вас вітаю. Ось, ви й знайшли відповідь»!

То що ж є найважливішим в професії бібліотекаря? Часто кажуть любов до книги. Чи так це? Погодьтеся, бібліотекарю потрібно книги знати. Любов занадто призводить до бібліофільства (книгозбирання). Мабуть, кожен з нас зустрічав колег, яким шкода дати із шафи чи полички новеньку книжку, яку ніхто не бачив і не читав. Оце і є бібліофіл, який не на своєму місці працює. Справжньому бібліотекарю ця риса (якість) невідома, так як він завжди пам'ятає один із п'яти законів відомого індійського діяча в галузі інформації Ранганатана: «Книги – для використання». Ці «П'ять законів бібліотечної науки» є класикою літератури з бібліотекознавства та самі закони залишаються актуальними і сьогодні. Ними у лаконічній формі представлені ідеальне обслуговування та філософія організації більшості бібліотек:

1. «Книги — для того, щоб ними користуватися».
2. «Дай кожному читачу відповідну для нього книгу».
3. «Кожна книжка має свого читача».
4. «Бережіть час читача».
5. «Бібліотека — живий організм, що розвивається».

Коли американець у розмові каже: «Я буду радитись зі своїм бібліотекарем», то можна нам здивуватись і позаздрити. Це не тільки тому, що професія престижна за рівнем оплати. А тому, що суспільство відчуває у бібліотекареві професіонала, так як і у педагогові, лікареві чи адвокатові.

Висновок. Друге десятиліття 21 ст. дає нові можливості щодо праці вдома, завдяки мобільним пристроям і потужній мережі. Вже є тенденція відтоку відвідувачів з різних бібліотек. Такі відвідувачі-професіонали, як: веб-дизайнери, вільні художники, бухгалтери, інші виконують необхідну роботу на своїх ПК, наприклад, сидячи у кав'ярні, що поблизу бібліотеки, у літаку, потязі, на заправці і тому подібне.

Студенти, отримують освіту дистанційно, маючи комплект повнотекстових посібників. Школярам пропонують не купувати підручники, додаткову літературу та різноманітну інформацію, а взяти все з Інтернету.

Змінились й запити користувачів та їх користувацькі можливості. Тож, кардинально змінюється і діяльність бібліотек.

Бібліотекар володіє (не вживається: «повинен володіти») комп'ютером, ксероксом, сканером, принтером, модемом, розуміється на іноземних мовах, створює електронні ресурси, нові сервісні послуги, розробляє і втілює найсміливіші проекти і тощо. І цей процес має продовжуватись.

Отже, чи матиме бібліотека майбутнє, чи буде йти в ногу з суспільством, а чи залишиться пережитком минулого, залежить певною мірою від людей, які в ній працюють.

Використані джерела

1. Компетентність – ключ до оновлення змісту бібліотечної роботи: консультація. / ДЗ «Національна бібліотека України для дітей». – К., 2009. – С. 1, 2, 4.
2. Николаенко Н. Инновационная ориентированность руководителя – залог успешной деятельности библиотеки. // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 3. – С. 5.
3. Пантюхова Т. Расчёты с помощью ИКТ: размышления об их избыточности и достаточности. Т. Пантюхова. // Библиотека. – 2013. – № 1. – С. 24.
4. Сукиасян Э. Образование – шаг к карьере. // Библиотека. – 2002. – № 9. – С.67.
5. Сукиасян Э. Что должен знать и уметь библиотекарь? // Библиотека. – 2002. – № 8. – С.52.
6. Тека методиста: методичні поради. Вип. 5. / ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва». – К., 2010. – С. 3, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 29, 30, 33, 35, 37, 38.

Укладач матеріалу, комп'ютерний набір

Л.С.Босюк, провідний методист ОДБ ім. А.П.Гайдара

Редактор

О.В.Ліпей, заступник директора з наукової роботи ОДБ ім. А.П.Гайдара

Відповідальна за випуск

Т.С.Манжула, директор ОДБ ім. А.П.Гайдара